

■ Léta bezprostředně po osvobození rolnictva z poddanství r. 1848 kladla na zemědělskou výrobu dosud nebývalé požadavky, aby mohly být jednak ukončeny rostoucí potřeby společnosti, jejíž průmyslová složka se rozrůstala, a aby jednak mohlo rolnictvo samo zdolat stoupající náklady, které na ně doléhaly ať už z titulu výkupu roboty a poddanství, ať už — a to větší měrou — ze strany absolutistického státu a daňového zatížení, nebo z nutnosti reorganizovat vnitřně vlastní hospodářství a přizpůsobit je novým kapitalistickým výrobním způsobům a tržním podmínkám.

PODMÍNKY NÁSTUPU POKROKOVÉ GENERACE ROLNICTVA

V tomto obtížném, dlouhodobém a složitém procesu vnitřní strukturální přeměny zemědělství, která nebyla jen důsledkem slepého působení dějinných sil, ale také vědomým tvůrčím dílem lidské práce a lidského myšlení, výraznou úlohu měli progresivní jedinci, či celé skupiny vycházející z vlastního společenského prostředí rolnictva nebo z vrstev jemu pracovně a společensky nejbližších. Nepracovali sice v podmínkách, které by si sami vytvořili a připravili, ale posouvali, jako avantgardní elita, s jinými činiteli zřetelně vývoj dopředu a podíleli se jako iniciativní vzory a příklady na utváření obrazu nového zemědělství. Kdybychom pominuli tento lidský tvůrčí element, tuto sice početně nevelikou, zřejmě minoritní, ale kvalitní progresivní složku praktických rolníků, podobně jako onu složku hospodářských úředníků, zemědělských vědců a popularizátorů, výrazných ekonomických myslitelů a průbojných kapitalistických podnikatelů, nikdy bychom plně a správně nevyložili a nepochopili ani vývoj zemědělské výroby po r. 1848, ani sociálně politickou situaci a vývojovou tendenci rolnictva.

Otázka je důležitá nejen historicky, ale také sociologicky, zvláště když se dnešní sociologie, západoevropská i marxistická, zabývá intenzivně problémem nejen celkové struktury společnosti, ale také především vnitřní stratifikací jednotlivých tříd, a když do popředí sociologického zájmu se dostává, v teorii tzv. elity moci a vlivu, otázka vládnoucí a řídicí funkce v oblasti politického, hospodářského i kulturního života. Bez historického aspektu, který přispívá k poznání vývoje a časové variability těchto ve společnosti tak nezbytných a důležitých faktorů, se sociologická teorie a výzkum neobejde. Bude to snad dosti patrné z historického výkladu o profilu konkrétní progresivní skupiny rolnictva bezprostředně z doby, kdy zemědělství vstupovalo z feudální fáze do zcela jiné hospodářskosociální struktury kapitalistické.

Nástup pokrokové generace rolnictva byl připraven předchozím vývojem, rozkladem feudalismu, jeho pádem a zrušením poddanství. Možnost svobodného rozhodování v hospodářství, nové kapitalistické výrobní vztahy a zrovnoprávnění bývalého poddaného rolnictva vytvářely předpoklady k tomu, aby v zemědělství docházelo k postupnému vystřídání vedoucích vrstev. Do popředí rolnictva se zpočátku dostávali jeho zámožnější členové. Větší výměra usedlosti, značnější příjem a větší časová volnost dovozovaly jim opatřit si vzdělání a účastnit se veřejného života. Až doposud v zemědělské výrobě vedl feudální velkostatek. V důsledku své hospodářské a politické moci mohl prostřednictvím svých školených hospodářských úředníků uskutečňovat hospodářský pokrok.

Ani po r. 1848 nechťel se však feudálně kapitalistický velkostatek vzdát dobrovolně svých starých pozic. Za nových poměrů změnil taktiku a hledal cesty, jak by si nad svými poddanými udržel hospodářskou a politickou nadvládu. Rozvíjel své hospodaření na dvorech, posiloval svou hospodářskou moc zakládáním zemědělského průmyslu, vystupoval v hospodářských spolicích jako vůdčí činitel a vzor rolnictva a snažil se mu vnutit představu solidárnosti zájmů a potřeby stejného postupu. Pokroková vrstva rolnická tak jen poznenáhlu zatlačovala feudálně kapitalistické velkostatkáře z jejich dosavadního vedoucího postavení, a bylo jen v logice společenského vývoje, že teprve ke konci 19. století se do vedoucí vrstvy dostávali představitelé malorolnictva, jimž v tom dosud bránila vysoká zaměstnanost a nedostatek prostředků.

Postavení pokrokové společenské skupiny rolnictva za této situace nebylo v zemědělském vesnickém prostředí ani lehké, ani jednoduché, a pokud se týká vývojových perspektiv, ani jasné. Především tato minoritní skupina nepředstavovala nijak obecný proud tehdejšího hospodářského dění a myšlení a ani převážně nevyjadřovala platnou soudobou skutečnost v zemědělství, kde převahou trvaly tradiční způsoby výroby. Projevovaly se v ní toliko potenciálně vývojové tendence zemědělské výroby a zemědělské společnosti. Rozhodující však bylo, že se v ní ujímal hospodářský a myšlenkový pohyb, patrný i soudobým pozorovatelům z jiných společenských vrstev, že v ní byla nesporná odvaha hospodářského experimentu, odvaha riskovat nejen společenský posměch, ale i hospodářský neúspěch, že v ní byla obdivuhodná odvaha jít proti strnulé tradici a nehybným zakořeněným zvyklostem a vzít na sebe veškeru tíhu boje nového a lepšího proti starému a horšímu.

Pro padesátá leta 19. století máme to štěstí, že můžeme část této společenské vrstvy a generace rolnictva bezpečněji vidět a konkrétně postihnout její působení, snahy, prostředky a cíle, pokud se projevila a zanechala o sobě dokumentární literární svědectví na stránkách *K o d y m o v ý c h Hospodářských novin*. Byla to záslužná organizační a hospodářsky buditelská práce lidumilného lékaře a šťastného popularizátora přírodních věd F. S. *K o d y m a*, když se mu v průběhu několika málo let podařilo kolem populárního orgánu pražské Vlastenecko-hospodářské společnosti seskupit početný okruh rolnických dopisovatelů. Ti právě tvoří výraznou část rolnické avantgardy porevolučních let. *K o d y m* jim svou odbornou autoritou a demokratickým a sociálně pedagogickým taktem umožnil, aby vystoupili na veřejné fórum a aby v *Hospodářských novinách* jako ve své rolnické sněmovně, jak to případně charakterizoval libušský hospodařící děkan Antonín *M a r e k*, rokovali každým týdnem o svých hospodářských a sociálních potřebách, aby v *Kodymově* časopise našli svou volnou tribunu názorů a měli v něm plnou náhradu za tehdy neexistující národní hospodářský spolek (*Hospodářské noviny* 1859).

Něco podobného se přes vědomou snahu nepodařilo uvést v život A. Boroschovi, redaktoru obdobného německého zemědělského časopisu Vlastenecko-hospodářské společnosti *Wochenblatt für Land-, Haus- und Forstwirtschaft*. Proto je třeba Kodymovu v trvalou zásluhu v české národní společnosti především zdůraznit a hodnotit jako sociálně politický tvůrčí akt. Kodym pochopil ihned od počátku svého redigování Týdenníku, později přezvaného na Hospodářské noviny, co v rolnickém hospodářském konzervatismu a tradicionalismu znamená bezprostřední zkušenost a konkrétní, před očima celé vesnické společnosti prováděný zemědělský pokus, a co v prostředí vesnice, nedůvěřivé k pánům a učeným, může ve prospěch nové ekonomie vykonat hlas přicházející z vlastního středu rolnictva. Kodym jednal jako praktický sociální psycholog a pedagog. Dovedl v redigování svého listu potlačit vlastní individualitu, snížit se k lidem, neodradit jakkoli prostého lidového dopisovatele, naopak dovedl jej k projevu povzbudit, nenápadně opravit a na pravou míru uvést jeho tvrzení, dovedl se popřípadě za svého dopisovatele účelově skrýt, a bylo-li třeba, účinně a progresivně zasáhnout do sporu názorů. Kodymovy výzvy byly upřímné: „... pište tak, jak vám to myšlenka na jazyk přinese, jak byste to sousedovi vypravovali nebo vzdálenému kmotrovi psali. Jenom nic hledaného, nic krouceného nebo škrobeného, jen žádnou vysokou češtinu... Článek takový, kde každé slovo je jako oříšek, jest mi pravou rozkoší, jest mi jako posvěcenská výsluha. A jak se takové články čtenářům líbí... jsou pokládány za omastek Týdenníku“. (1853). Výsledkem této obdivuhodné metody bylo, že před námi v desíti ročnících Hospodářských novin defiluje osvobozená generace obrozeneckého rolnictva ve své nejprogresivnější složce, ve svém nespoutaném rozletu a radostně opojivé odvaze po novém zemědělství.

Materiál Kodymových Hospodářských novin mám tak dovoluje, abychom se na rolnickou progresivní avantgardu doby Bachova absolutismu, z počátku uvolněné hospodářské aktivity rolnictva, podívali z několika stran. Bude nás především zajímat, odkud a z jakých vrstev rolnictva se rekrutovala, co chtěla a zač bojovala v zemědělské výrobě a sociálním životě, jaký byl její profil hospodářský, sociální a myšlenkový.

KRAJOVÝ A SOCIÁLNÍ PŮVOD POKROKOVÉHO ROLNICTVA

Sledujeme-li po stránce krajové provenience asi dvě stě nejrozumnějších rolnických individualit, které si navzájem sdělovaly hospodářské zkušenosti a výsledky svých pokusů a přinášely osobitý soud o závažných, existenčně důležitých zemědělských otázkách, postřehneme bezpečně, že v onom hospodářském rozhovoru nezní hlasy ze všech krajů Čech, popřípadě Moravy a Slezska stejně početně a výrazně. Zdá se být zcela přirozené, že Praze komunikačně nejbližší a hospodářsky nejbohatší střední Čechy s Polabím, dolním Povltavím a Poohřím poskytl nejvíce jedinců, kteří dopisovatelsky byli nejaktivnější a názorově nejzajímavější. Ale stejně důrazně se ozvaly hlasy rolnictva z daleko chudších a hornatějších krajů severovýchodních a východních Čech, zatímco jižní a hlavně západní Čechy se přihlásily většinou jen sporadicky, přičemž nejchudší český jihovýchod poměrně dosti vysoko položené Českomoravské vysočiny nebyl nijak na posledním místě. Nezdá se proto, že by jediným určovatelem hospodářské a myšlenkové progresivity a výskytu elitní skupiny byla toliko hospodářská podmíněnost, tkvící v přirozené úrodnosti půdy a ve větší zámožnosti rolnictva, ale zdá se, že se zde stejnou měrou uplatňovala kulturně politická vyspělost kraje, jeho národní vyzrálost a sociální uvědomělost, a že vedle objektivních determinant svou váhu měli i činitelé čistě subjektivní. Těmto různorodým podmínkám by odpovídala i skutečnost, že se z Moravy a Slezska přihlásily hospodářsky bohaté a národně probudilejší oblasti Hané a Opavska.

Třebaže rozmístění rolnických dopisovatelů po celé oblasti českých zemí je neobyčejně nestejněměrné a třebaže větší hustotu vykazují kraje hospodářsky

a kulturně politicky intenzivnější, pak je nesporně obecně kladným faktem, že se přihlásil relativně velký počet rolníků z hospodářsky různorodých oblastí, a to spontánně, bez jakéhokoliv regulativního zásahu shora, a že byl takřka najednou vyspělým zájmem o hospodářskovýrobní problematiku zemědělskou prolomem tradiční odpor rolnictva k vlastnímu literárnímu projevu a k odbornému poučení. Promluvila tu zřejmě pokroková vrstva připravená již předchozím vývojem v posledním údobí rozkladu feudalismu a uvedená sociálním osvobozením a novými možnostmi rozvoje a úspěchu v živý hospodářský a myšlenkový pohyb. Nebyli to ovšem všichni, kdo k ní náleželi svým vyšším rozhledem kulturním, politickým a odborně hospodářským, nýbrž především ti, kteří cítili vnitřní nutnost sdílet se sobě rovnými a blízkými své zkušenosti, a kteří dospěli i k vědomí určité vyšší společenské sounáležitosti k daleko širší pracovní skupině a sociální třídě.

Sledujeme-li podrobněji sociální příslušnost literárně se projevivší pokrokové zemědělské generace padesátých let, zjistíme dosti rozsáhlou škálu zemědělských vesnických praktiků. Z vlastního rolnictva, které bylo zastoupeno nejpočetněji, výraznou složku tvořili velcí lánoví sedláci od 60 do 120 korců půdní výměry a střední rolníci s hospodářstvím o 30 až 40 korcích. Z malých rolníků - chalupníků to byli jen nepočetní jedinci a hlavně takoví, kteří se svým drobným zemědělstvím spojovali buď obchod, nebo venkovské řemeslo. K těm největším rolníkům, z nichž mnozí byli jako představení obcí významnými veřejnými místními činiteli, je třeba přičíst i zámožné mlynáře a z bývalé feudální vládnoucí třídy výjimečně se přihlásivšího majitele drobného zemanského statku nebo pachtýře panského dvora. Stejně tak na druhém sociálním pólu zemědělského obyvatelstva jako bílá vrána se včleňuje mezi hospodářsky progresivně myslící elitu zemědělský dělník, který měl tendenci stát se samostatným drobným podnikatelem. Všichni tito zemědělci jsou aktivními hospodáři, fyzicky pracujícími, a převážně členy mladé nebo střední rolnické generace, která přejímala hospodářství buď v padesátých letech, nebo v desítiletí před revolučním rokem 1848. Jen zřídka se ozvala generace starší a ojedinele výměnkář, který neztratil vztah k současnosti a dovedl při veškeré konzervativnosti uznat potřebu hospodářských změn. Z té nejmladší generace byli tu již zastoupeni ti, kteří prošli první českou rolnickou školou v jihočeském Rabíně.

Zdá se být takřka přirozené, že mezi propagátory nového zemědělství se zařadili hospodářští úředníci a zaměstnanci velkostatku (správci, šafáři, sládci apod.), naproti tomu překvapivou skutečností byla poměrně značná účast hospodářic vesnické inteligence, především kněží a učitelů. I když se jejich zájem obracel k problematice všeho zemědělství, přece jen výrazněji směřoval ke dvěma pro tuto sociální vrstvu typickým zemědělským odvětvím, ke včelařství a ovocnářství.

Aby defilé pokrokových hospodářů padesátých let 19. století nebylo anonymní, neboť jde vskutku o výrazné vesnické lidové osobnosti, je třeba aspoň ty nejvýznamnější z nich jmenovat. Ze středních Čech a Polabí se vedle literárně neobyčejně plodného sedláka Václava Lízálka ze Siegfeldu (dnes Vítězova) u Kolína řadil nevšední rolnický chovatel a propagátor vzorných hnojišť Josef Vett z Kunratic, přemýšlivý hospodář J. A. Prokůpek z Kutlír, obchodně podnikavý rolník a výrobce hnojiv M. Urfus z Ouval, politicky činný Jan Krouský z Katusic, básničtí písmáci Václav Váňa ze Senice u Poděbrad a historicky orientovaný Jan Konopas ze Sudoměře na Mladoboleslavsku, organizačně čilí ovocnáři Jan Šámal z Mladé Boleslavi a Josef Říha z Počedělic u Loun, úspěšní chmelaři Václav Kratochvíl z Louneku u Roudnice, jeden z pozdějších nejagilnějších organizátorů lidových táborů na Podřipsku, a světově obeznalý Jan Pihert z Domoušic u Postoloprte. K nim se

z této oblasti hlásili pokročilí rolníci, jako byl Josef Hons z Nemeslovic u Benátek, Josef Janoušek ze Železného a Josef Rybář z Dobříče u Berouna, Fr. Koliha z Uhřetěvsi, Václav Pilař ze Sán u Poděbrad, Jan Drtina, rolník z Hněvšína u Knína, otec filosofa Františka Drtiny, pokrokový včelař J. Pitra, farář ze Sedlic u Kutné Hory, o rolnickou práci a její vyšší kulturu se zajímající čeledín Jan Bukovský z Podhoří u Troje a dolnobečkovická mlynářka Marie Tichá, první žena, která píše do odborného zemědělského tisku.

Ze severovýchodních a východních Čech, vedle seniora obrozenského kněžstva, libušského děkana Antonína Marka a literárně v místním dějepiscetví činného skalického faráře J. Myslimíra Ludvíka, nalezneme mezi dopisovateli Kodymových Hospodářských novin podnikavého mlynáře Fr. Grégra z Březhradu u Hradce Králové, z rodiny, ze které vzešli oba mladočestí politikové Julius a Eduard, rolníky Fr. Kmoníčka z Křičení u Bohdanče, Jana Kaplaná z Nabočan u Chrudimě, Antonína Vašatu ze Skrovnice u Brandýsa nad Orlicí, a bramborářského pokusníka Fr. Višu z Bošína u Chocně. Z podhorských a horských oblastí se pak ozvali rolníci Václav Sejkora ze Skuhrova u Rychnova, Josef Vejr z Roketníku u Náchoda, Josef Petera z Třebihoště u Hořic, Fr. Cecinkar, rytíř z Birnice z Poličan u Dvora Králové, Fr. Odseďálek z Vysokého a krejčí Josef Patočka z blízkých Sklenavic aj.

Českomoravská vysočina byla zastoupena heráleckým rolníkem Josefem Vašatou a příbyslavským Janem Jelínkem, učiteli Václavem Vackem z Hrobů u Táboru a Václavem Hejtmánkem z Nedvězí u Poličky a propagátorem novodobého včelaření Janem Maternou, farářem v Kondraci u Vlašimě. Z Moravy se vedle rolníka Fr. Fíci z hanáckého Ptení, pokrokového lokaře Petra Kvapila ze severomoravského Hrubého Poštělmova a aktivně hospodařícího učitele Fr. Štastného z Rudíkova na Velkomeziříčsku, přihlásil řadou článků pozdější politický představitel moravského rolnictva a organizátor první celostátní operace v našich zemích, historicky poučený a v krajové etnografii obeznalý František Skopalík ze Záhlinic. Ze slezského Opavska pak píše hořtický J. Hofschneider a velebitel rolnického stavu stěbořický farář Ludvík Ochraňa.

HOSPODÁŘSKÉ ÚSILÍ O PŘEMĚNU ZEMĚDĚLSTVÍ

Tuto věkově i společensky různorodou skupinu rolnictva spojuje ve vyšší a pevnější jednotku společný zájem o vzestup zemědělství, spojuje ji sourodé hospodářské myšlení a rozlehlý program nového zemědělství, který zasahuje takřka do všech odvětví a pracovních etap zemědělské výroby a dává utvářející se skupině progresivních hospodářů základní obsahový ráz a podobu. Pro mnohé z nich je charakteristické, že rozhodnutí uvádět do praxe nové pracovní metody, zajímat se hlouběji a prakticky o výkonnější a výnosnější způsoby zemědělské práce a vyzkoušet je ve vlastním provozu bylo motivováno přímo špatným stavem a zadlužeností vlastního hospodářství, když je v tradičních formách přejímali od rodičů, a že na zrod jejich nového hospodářského zaměření a myšlení nemalou měrou působily úspěchy pokročilejšího hospodaření velkostatku a v neposlední řadě i výzvy a rady Hospodářských novin.

Je to generace, která má docela jiný základní poměr k půdě jako hlavnímu výrobnímu prostředku a k nářadí a stroji jako důležité výrobní síle v zemědělství. Z jejich projevů je patrné, že si uvědomuje význam kvality půdy pro úspěch zemědělské výroby, a proto se zaměřuje jak na zlepšení fyzikálních vlastností půdy, tak na zlepšení jejích vlastností biologických, ke zvýšení obsahu živin v půdě. Doporučuje a provádí nejen odvodňování vlhkých a zamokřených půd pomocí trubkových trativodů a zkvalitňování suchých pozemků závlahou, odvažuje se třeba jen nesměle, ale průkopnický, na složité agrární operace, jako je scelování roztržštěných pozemků v obecním katastru, ale především propaguje, zkouší a uskutečňuje zlepšení půdní struktury a živné síly vápněním, slínováním a vůbec účinnějším a kvalitnějším hnojením.

Otázka hnoje, jeho množství a jakosti, jako hlavní podmínky vyšších výnosů a zisků je v popředí zájmu těchto progresivních hospodářů. Bylo to zcela přirozené. Touto cestou, která byla velmi blízka, snadná, laciná a plně takřka v rukou hospodářů, si slibovali dojít vyšších výnosů a rychlých hospodářských úspěchů. Proto se ani tak neobraceli k vychvalovaným cizím hnojivům, kostním moučkám a pudretům, třeba chilský ledek, peruánské guano a dobová kompozitní hnojiva někteří z nich zkoušeli, jako se více zajímali o dosud plně nevyužité a zanedbané zdroje statkových hnojiv. Ukazovali na důležitost chlévské mrvy a močůvky, hlásali takřka netržitě naléhavou potřebu péče o ně, potřebu vybudování dobrého hnojiště a močůvkové jímky, a zaváděli kompostování jako nejúčinnější způsob, jak rychle a bez velikých nákladů získat kvalitní hnojivo. Byli i mnozí, kteří ve svém hnojařském entuziasmu a practicizmu prováděli srovnávací zkoušky s různými hnojivy, aby si pro své výrobní podmínky mohli zvolit jejich nejvhodnější skupiny.

Jak otázka hnojiv stála ve středu zájmů a snah této hospodářské avantgardy, dokazuje i skutečnost, že jednotlivci nešetřili času ani vzdálenosti, aby zhlédli vzorná hnojiště — jako bylo Vettovo v Kunraticích u Prahy — a pak si podobná zařízení zaváděli ve svých hospodářstvích (Hospodářské noviny, 1857, str. 132). Rolník, který se stal o dobré hnojiště na svém dvoře a který nenechal unikat nazmar ani kapku močůvky, byl pro ně nejtýpčtějším představitelem novodobého pokrokového hospodáře, byl pro ně vpravdě „rolníkem - lučebníkem“. Jejich takřka sborově se opakující výzva „Schraňujte, přátelé, hnojnic — vyplácí se to výborně“ mohla jen na nejvyšší uspokojovat agilního propagátora rolnické chemie a kvalitního hnojení F. S. Kodyma (1853), pro něhož „dobře zřízené hnojiště a řádná nádržka k němu“ je „počátkem hospodářské moudrosti“.

Tak průbojná generace rolnictva se v oblasti hnojiv a hnojení přiklonila nejvýrazněji a bez výhrad k zemědělské vědě. Měla k ní stejnou důvěru, jako měla nezlomnou víru v hospodářský pokrok, který podle jejího přesvědčení půjde nesporně vpřed, i když přes překážky a pomalu. Zemědělské vědě vzdal svůj hold jeden z nich, patrně kutlířský J. A. Prokůpek (1854), vznosnými slovy: „Utěšené to zajisté podívání, ... kterak věda rolnická pořád víc a více se zmáhá, jsouc zakládána na zákonech přírodních, na zákonech pevných, pořád jasněji a jasněji poznávaných. A blaze národu, který vědy té se uchycuje, kde povstávají mužové, podobně jako za dávna apoštolové Páně — vedouce slovo o rolnictví, lid poučující a příkladem jemu cestu připravující.“

Stejně tak důvěřovala tato nepočtená avantgarda rolnictva let padesátých aplikované vědě v technice. Lepší náradí, počáteční stroj a nové agrotechnické postupy nebyly jí ničím zcela neznámým, čemu by se bránila a co by jako zbytečné zatížení svého hospodářství odmítala. Nebyly to ovšem ještě všechny pracovní operace v koloběhu zemědělského roku, do nichž začal tento stroj pronikat a v nichž se ujímala nová agrotechnika, ale bylo pro tuto generaci, tak životně se zajímající o kvalitu půdy, příznačné, že se plnou vervou své podnikavé a vynalézavé energie chopila nové orební techniky. A to nejen tím, že přijímala, rozšiřovala a tvořivě konstruovala lepší orebné náradí, především domácí ruchadlo, ale v tom, že si přivlastnila a plně praktikovala novodobou zásadu hlubší a kvalitnější orby. Přitom se dovedla vyvarovat nepříznivých následků rychlého, jednorázového prohlubování ornice a chápala hned od počátku, že to musí být operace, která musí jít ruku v ruce s vydatnějším hnojením. I zde ovšem vlastní zkušenost byla nepřesvědčujícím argumentem pro hlubokou orbu, kterou stále velká část rolníků pokládala za škodlivou. Hlavně generace otců varovala mladé nastupující hospodáře jenom neorat hluboko. „abys nevyhodil červínku“, mrtvou, neplodnou spodinu. Byly v tom ohledu i prudké generační spory, ale hlasy o prospěšnosti hlubší orby doprovázené dobrým hnojením, se množí a vyúsťují v radosná konkrétní zjištění, že „nyní však co jsme u naší vesnice začali hloub

orati, sklizení se nám takřka zdvounásobilo, takže stodoly přidělávati se musejí a jest všeho dost“ (Dratina 1857).

Mezi pokročilými rolníky, kteří nezanedbali příležitost, aby zhlédli lepší orebné nářadí na panských dvorech a hospodářských výstavách, byla i řada těch, kteří je sami za pomoci schopných vesnických kovářů dovedli napodobit a zkonstruovat. To pak byla nejbezpečnější cesta, kterou nové nářadí pronikalo do širší zemědělské veřejnosti, zvláště když sousedé poznali, že se osvědčilo. Výmluvné svědectví o tom podává vysocký František Odseďálek (1858): „U nás jsou rolníci, kteří ani ruchadlo neznají, jenom samé hakoviště, takže mohu říci, já byl v našem okolí první, jenž s naším kovářem Rudolfem Umanem točící ruchadlo vymyslel. Když pak druzí viděli, že to dobrotu dělá, také už asi deset lepších rolníků ruchadlo si pořídili. A každý z nich si ho teď pochvaluje.“

Poněkud vlažnější byl vztah pokrokové rolnické generace k nářadím a strojům složitějším, jejichž starší typy nebyly v tradičním rolnickém inventáři, jako tomu bylo u oradel, a jejichž pořizovací i udržovací náklady byly značně vyšší a pro rolníka jen těžko dostupné. Působila tu také nesporně skutečnost, že mnohé z nich, jako stroje secí a mlátičí, ruční i žentourové, nebyly v rolnickém hospodářství, především středním a malém, během roku plně využity, že jejich uplatnění bylo jen krátkodobé a byly tak nerentabilní. Všech těchto hospodářských a organizačních zábran v šíření nákladnějších strojů si byla progresivní generace rolnictva padesátých let vědoma, a proto, i když si mnohé stroje sama individuálně zakupovala, přicházela s dějinně významným řešením jejich společného družstevního nákupu v obci. Sporadicky se již v této době vyskytovala forma kapitalistické půjčky mlátičích stroje za úplatek podle množství vymláčeného obilí nebo podle délky zápůjční doby. Tento způsob byl znám a rozšířen tehdy v západoevropských státech, kde se už praktikoval strojní výmlat párou; u nás jej zavádí ke konci padesátých let několik vlašimských živnostníků, kteří byli současně malými hospodáři, a kteří si společně zakoupili mlátičku k vlastnímu mlácení a pak ji také půjčovali (N. N. 1859).

Daleko progresivnější a protikapitalistický byl způsob společného nákupu stroje všemi rolníky vesnice, kdy by stroj byl vlastnictvím obce, nebo jakýmsi zárodečným rolnickým strojním družstvem, kdy by stroj byl majetkem spolku. Takovéto formy společného nákupu a užívání hospodářských strojů navrhoval Josef Vetešník (1858), rolník v Jizerním Vtelně, a ještě výrazněji libušský děkan Antonín Marek (1859) a Jan Chitussi (1859) rolník z Ronova nad Doubravkou. Oba chtěli družstevní organizací postavit rolníky celé obce na roveň velkostatku a byli pro ustavení hospodářského spolku obecního, jehož členské příspěvky by byly odstupňovány podle výše pozemkové daně. Marek rozšiřoval funkci obecních hospodářských spolků i na nákup jiných potřeb rolnictva a hlásal důrazně zásadu svépomoci, podle níž se může všem společně podařit to, co by jinak jednotlivec svými silami uskutečnit nemohl.

Jestliže se rolnická pokroková společnost porevolučního období přikláněla k výkonnější orebné technice především proto, že byla účinným prostředkem pro zlepšení půdní struktury a jednou z podmínek růstu sklizňových výnosů, chápala se strojů secích, a především mlátičích a řezacích, které pokládala pro rolnictvo za nejprospěšnější, hlavně proto, že v nich viděla podstatnou úsporu pracovní síly, peněžních nákladů a času, a že je hodnotila kladně i pro snížení pracovní námahy, která byla spojena se setím a mlácením obilí a s řezáním slámy. Tato tendence byla přirozeně ještě daleka toho, aby plně pronikla, a aby se podle Kodymových představ stalo pravidlem, že by stroj dělal vše, co by dělat mohl, a že by lidská síla sloužila jen tam, kde stroj dosud nestačí (Kodym 1859).

Poněvadž se setí obilí v rolnických usedlostech obstarávalo ručně vlastními silami a úspora osiva se při strojovém setí nezdála být významná a poněvadž řezačky slámy byly již staršího data a v méně výkonnějších variantách byly povětšinou již používány, soustřeďoval se zájem pokrokových rolníků padesátých let v oblasti strojové techniky na mlátičky, ať už ruční nebo potažní na žentour, které ještě ovšem neměly čisticí zařízení. Výhody jejich byly očividné. Mlácení cepy bylo nákladné,

vyžadovalo přece jen ve větších rolnických hospodářstvích námezdné práce mlátců a bylo zdlouhavé, vyplňovalo celé zimní období a často se protahovalo až do období jarních prací. Strojem se doba mlácení značně zkrátila, výdaje na mzdy se zmenšily a dobré výsledky strojového mlácení byly i v tom, že zrní nezůstávalo ve slámě a že se dobře vymlátilo i mokré obilí. Ti rolníci, kteří podle slov jednoho z nich „zanevřeli na otcovský cep a na věci lopatu“ (Důras 1857), psali s nadšením o skvělých výsledcích mlátiček, o jejich nebývalých výkonech a o tom, že se nesporně vyplatí i při značně vysoké ceně. (Cena ruční mlátičky se v padesátých letech pohybovala od 150 do 225 zlatých, cena potažní mlátičky i se žentourem dosahovala 550 až 600 zlatých.)

Jako za dobrým hnojštěm vypravovali se někteří z nich také za mlátičkami na pražské hospodářské výstavy, chtěli je zhlédnout i při práci v samotném hospodářství a byli odhodláni si je popřípadě sami zhotovit. Příbyslavský rolník Jelinek nelitoval tří dní cesty v zimní sněhové prášenci, aby se vypravil za žentourovou mlátičkou na Serényiovo panství v Lomnici u Brna (Jelinek 1858). Zavádění mlátičích strojů do rolnických usedlostí nedálo se ovšem bez starostlivého hledání nejvýhodnějších typů a bez diskuse a sporů. Hana a chvála se střídaly, vznikala otázka, zda ruční mlátička mlátí stejně dobře jako mlátička žentourová nebo parní, zda pro menšího hospodáře by nebylo prospěšnější opatřit si jen méně nákladný stroj ruční nebo zůstat raději při starém způsobu mlácení cepem. A když nakonec největší hospodář ve vesnici začal se strojním omlatem, sešla se řada rolnických nevěřících Tomášů a zvědavců, kteří brali vymláčenou slámu dychtivě do rukou a zjišťovali kvalitu mlácení (Kratochvíl 1854). Tak se tu nad strojem setkávaly a srážely dva rolnické světy; dosud převládající svět minula a zárodek světa budoucího, který se sice pomalu, ale přece jen zřetelně vklíňoval do zemědělské současnosti a přetvářel ji do nové podoby.

Zájem o novou orební techniku, o kvalitnější hnojení a o pracovní zemědělský stroj představuje trojí základní povahový rys pokrokových zemědělců let padesátých. Ostatní zájmové okruhy, které podstatně a příznivě odlišují tuto generaci od tradičně hospodařících rolníků, jen její hospodářský a myšlenkový profil doplňují. Buď vycházejí z této nejtypičtější zájmové základny, nebo se k ní nejrůzněji vracejí. S hlubokou orbou a s „děláním“ hnoje souvisí obecná tendence opustit málo výnosné extenzivní úhorové hospodaření a přejít postupně, ale důsledně k intenzivním soustavám střídavého hospodářství se značnou výměrou pícnin a okopanin a s obezřetnou orientací na kapitalistický trh. Proto v rostlinné výrobě zkouší tato generace, podle kvality půdy a povahy kraje, různé intenzivní osevní postupy, čtyřhonné, šestihonné i osmihonné, sleduje jejich výhody a nevýhody a rozhoduje se pro střídavé hospodářství proto, že zajišťuje vyšší výnosy a dává větší zisk.

U kořene hospodářské iniciativy a přechodu na nové soustavy statkového řízení byl nesporně materiální zájem a potřeba pravidelného a rychlého ročního peněžního příjmu v hospodářském podniku. Uplatňuje se tu již hospodářské myšlení, které kalkuluje s náklady a výnosy a počítá s produktivitou a rentabilitou zemědělského podnikání. Proto vedle charakteru rolníka jako lučebníka razí tato novodobá rolnická skupina vědomě heslo rolníka jako počtáře a obchodníka, který si vede o celém svém hospodářství pravidelné záznamy a účty a uvažuje o tom, jak by nejvýhodněji zpeněžil své výrobky. Pokud se týká rolnického účetnictví, významné jsou články a ukázky hospodářských deníků Skopalíka (1858). Tak se přirozeně do popředí hospodářského zájmu dostávají ty plodiny, jejichž rentabilita byla tehdy zaručena a po nichž byla na kapitalistickém trhu živá poptávka. Vedle cukrové řepy a brambor to byl len a řepka. Potřeba živočišné výroby, jejíž výrobky nalézaly na tehdejšímu trhu dobrý a stoupající odbyt, nutila pak ke zvýšené péči o jetel a jiné pícniny a vedla k tomu, aby již definitivně byl ukončen dlouhodobý boj za přeměnu hubených pastvin v role nebo louky.

V souvislosti s přechodem na nové soustavy hospodaření nespokojovala se nová generace se starou agrotechnikou jednotlivých plodin, ale přikláníla se k novým kvalitnějším postupům. Tak především v době zhoubně se šířící mokré hniloby brambor diskutovala neobyčejně živě o agrotechnice brambor jako o jedné z podmínek, jak napadenou rostlinu ozdravět, seznamovala se většinou s dosud neznámou agrotechnikou cukrové řepy, když s rozvojem cukrovarnictví začala pronikat i na pole rolníků, a neuzavírala se ani lepší technologii tradičně pěstovaného lnu a jeho zpracování v zemědělském podniku. Všude tu šlo o uplatnění kvality jednotlivých kultivačních prací a o trvalou péči po celou dobu vegetace rostlin.

Nové prvky pronikaly i do generačně takřka neměnné techniky sklizně obilovin. Pokrokoví rolníci nejen že zavádějí místo žatvy srpem kosení všeho obilí a tak v určitém smyslu intenzifikují a zobecňují dlouhodobý proces užití kosy při žňových pracích, ale propagují také včasnou, spíše ranější sklizeň a stavění obilí do menších panáků místo kladení v hrstech na pokos. Jestliže k těmto změnám, které pravidlem narážely na nepochopení starých hospodářů, připočteme diskusi o hustotě setí, snahu chránit plodiny před chorobami a škůdci a nanejvýš tehdy záslužný boj proti zaplevelení polí, představuje se nám celý soubor agrotechnických opatření, která začínají vyznačovat novodobou rostlinnou výrobu, jak ji chápala a jak ji pomáhala vytvářet generace svobodných rolníků.

Z jiných odvětví rostlinné výroby to bylo obzvláště ovocnářství, které se stává předmětem jejich zvýšené péče a zájmu, neboť zahrady většiny rolnictva byly v zanedbaném stavu a o nějakém racionálním ošetřování ovocných stromů nebylo takřka řeči. Zdokonalit ovocnářství a zavádět v něm sortiment odrůd, který by odpovídal krajovým půdním a klimatickým podmínkám, bylo hlavní tendencí tehdejších pokrokových ovocnářů.

V živočišné výrobě dovršují se v rolnické avantgardě padesátých let starší snahy proti pastvě jako největšímu zlu a za stájový chov skotu. Přitom v době, kdy nastal rapidní a nezadržitelný pokles stavu ovcí, ozvala se v ní neméně záslužná jako rozumná snaha nenechat starý chov ovcí upadnout, ale udržet jej tam, kde jsou k němu přirozené podmínky, stupňovat jeho kvalitu a nepodceňovat hospodářský užitek, který ovce přinášejí rolnickému hospodářství ve vlně, mase, sýru a hnoji. Co však v živočišné výrobě nejvíce odlišovalo novou rolnickou generaci od starých hospodářů, to bylo vedle staršího již úsilí po dostatečné krmivové základně, která by jen měla být doplněna intenzivním lukařením, vědomí, že v rolnickém podniku je třeba především dbát na kvalitnější a racionálnější skladbu krmiva a jeho dávkování, a že je třeba kvalitnějšího odchovu pečlivým výběrem a rozmyslným křížením. V technice krmení, vedle staršího způsobu paření nastrouhané řepy s plevami a otrubami, doporučují se jadrná krmiva, jako lněné a řepkové pokrutiny, z nových druhů krmiv pak řepný chrást, skrojky a výtlacky z cukrovarů a obdivuhodně z vlastního rolnického prostředí vyrůstají pokusy a návrhy silážovat řepný chrást ve vyzděných silážních jamách (Skopalík 1857). Cílem kvalitnějšího krmení neměla být toliko větší užitkovost hospodářského zvířectva, ale také jeho lepší tělesný vzrůst jako jedna z podmínek výkonnějších plemen.

V plemenitbě se pak ujímala teoreticky i prakticky zásada, že je třeba zušlechťovat hospodářské zvířectvo pečlivým výběrem z domácího chovného materiálu, a že dobré užitkové vlastnosti přenáší na potomstvo především býk. Proto pokrokoví hospodáři padesátých let zdůrazňují, aby se obce ze svých

prostředků postaraly o nákup a vydržování kvalitního býka z dobrého plemene a od nejlepších dojnic.

Ze speciálních chovů zvláštní pozornosti se u této generace vedle drůbežnictví těšilo včelařství. Souviselo to nejen s tím, že úbytkem pastvin a úhorů s medonosnými plevy i přeměnou druhové skladby lesů mizela přirozená včelí pastva, ale že tlakem výroby rostlinného cukru potřeba medu klesala a staré rolnické včelařství upadalo. Jediným východiskem bylo přejít na formy racionálního včelaření s výkonnějšími vlašskými včelami a s rozbořným úlem dzierzonským, který usnadňoval včelařům práci a pomáhal včelám k větší snůšce. Práce českých včelařů padesátých let devatenáctého století znamenala v tom směru vývojový předěl.

SNAHY O SOCIÁLNÍ VZESTUP ROLNICTVA

Úkoly, které si kladla rolnická pokroková generace po osvobození z poddanství v oblasti rostlinné a živočišné výroby směřovaly nesporně k cílům a záměrům vyšším. Měly povznést rolnictvo hospodářsky a sociálně, měly je včlenit do národního společenství jako rovnocenného a rovnoprávného činitele a měly mu získat i příslušnou váhu v politickém životě a nezbytnou úctu v životě národním, jak to odpovídalo jeho obecnému hospodářskému významu. Nemohlo to být vše v době vládního absolutismu vysloveno otevřeně a v plném rozsahu, ale sociálně politický úmysl byl především patrný tam, kde rolnická elita hovořila o společenské hodnotě selského a rolnického stavu, kde od hospodářské a výrobní problematiky přecházela k problematice sociální, politické a kulturní a zdůrazňovala i burcovala sociální sebevědomí všeho rolnictva. Ke starému fyziokratickému hodnocení zemědělství jako jediného základu a zdroje výroby a blahobytu národů, přistupovalo v období hospodářského liberalismu a očividného rozvoje průmyslu a obchodu poznání, že „není ovšem rolnictví jediným pramenem zámožnosti státní a občanské, náleží k tomu i průmysl a obchodnictví, a tyto tři prameny mají v každém státu otevřené býti a sebe vespolek podporovati, aby síla státu a blaho národu trvanlivě byly pojištěny. Nejbezpečněji však ale toto státní a občanské blaho jest pojištěno, kde rolnictví nej přednější místo zaujímá a nejrozsáhlejšího rozkvětu dochází; ono především náleží k stavu živnému a poskytuje národu takřka všechny nevyhnutelné potřeby, jako jsou potrava, oděv, obilí a jiné potřeby života, a ty jsou-li státu vlastními a domácími, pak zajisté neodvislost jeho pevně zaražena a pokoj stále zaručen a blahobyt občanstva skutečně jest pojištěn“ (K o p i s t a 1853).

Nejnevědomější členové nové rolnické generace bolestně pociťovali rozpor, který byl mezi nesporným hospodářským významem zemědělství a špatným sociálně politickým postavením, malou vážností a úctou rolnictva. Otevřeně si jako křičeňský Fr. K m o n i č e k přiznávali, že tato nepříznivá sociálně politická situace rolnictva je vinou jeho samotného, vinou jeho nedostatečné vzdělanosti a odborného rozhledu (K m o n i č e k 1854). Bojují proti mylné vládnoucí představě, že rolníkem může být každý, kdo jen vlastní hospodářství a má trochu peněz, a vyslovují nezakryté přesvědčení, že rolník k výkonu svého povolání potřebuje odborných znalostí, kterých by získal četbou hospodářských děl a časopisů, návštěvou odborných zemědělských škol nebo poznáváním cizího pokročilého zemědělství, aby si z něho vyvolil to nejlepší a pro své poměry vhodné.

Dokonce se objevil návrh, aby každý příští větší hospodář byl povinen složit kvalifikační zkoušku jako průkaz způsobilosti k rolnickému zaměstnání (K r o u s k ý 1854). Tak se začíná zakládat a vytvářet nový vzdělanostní a sociálně odborný profil českého rolníka, jehož hospodaření se neopírá jen o pouhou zkušenost, generačně předávanou a neměnně přijímanou, ale které roste z vědeckých poznatků, získávaných různými cestami studia.

V této podobě se nám představuje rolnická pokroková společnost let padesátých nejsympatičtější. Dychtivě sleduje, kde se co nového na hospodářských výstavách, na velkostatku, u vzorných hospodářů, doma i v cizině objevilo. Horlivě čte odborné zemědělské časopisy a literaturu, přirozeně že především Hospodářské noviny a populární spisy K o d y m o v y a S t a m m o v y (1856), původní i přeložené, ale jsou mezi nimi i jedinci, kteří jako chmelař Václav K r a t o c h v í l z Loumek nebo mlynář Josef B e i e r z Police nad Metují znají a čtou i německé odborné časopisy obecně zemědělské a zahradnicko-ovocnářské. A mnozí mají i vlastní knihovny, pravidelně doplňované. Své knihy nabízejí upřímně k četbě druhým a verbují nové čtenáře zemědělského tisku právě tak, jako kážou aktivitu rolnictva v hospodářských spolcích, a to nejen krajských, které dosud jediné existovaly, ale také v okresních a obecních, které by měly být především zřizovány.

Nebylo nic přirozenějšího, než že takto myšlenkově a pracovní zaměřená generace musela narážet na nehybná stanoviska konzervativní většiny rolnictva, na neporozumění a odmítnutí staré generace, na její odpor k novotám. Vše, s čím mladá a mladší pokroková generace přicházela, bylo konzervativní většině jen „mudrlantstvím z knih a časopisů vybraným“, Hospodářské noviny byly toliko „marným nástrojem na peníze“ a pokrokoví hospodáři, zavádějící nové a rušící staré, byli vyhlašováni za „spekulanty, kteří rozumou“ a dokonce za „rouhače“ a rušitele starých osvědčených zvyklostí.

Pokroková menšina rolnictva byla připravena na to, že bude musit bojovat proti starým zvyklostem, zakořeněným předsudkům a zlovykům a ještě houževnatějším hospodářským pověrám. Brala na sebe s odvahou a trpělivostí tento úporný a zdoluhavý boj proti síle zvyku a nevědomosti. Nepokládala jej však jen za nutnost hospodářskou a výrobní, ale spojovala jej i s otázkou své národní a společenské cti a prestiže. To byl v padesátých letech devatenáctého století nesporně vrchol, jehož se rolnická pokroková generace dobrala a k němuž cílevědomě směřovala. Za všechny to řekl jeden z nich, politicky a mezinárodně nejorientovanější, často připomínaný Václav K r a t o c h v í l a vyznačil ve svém projevu i postavení, do kterého se pokroková složka rolnictva dostala v celé tehdejší zemědělské i národní společnosti: „Většina českých rolníků drží vše za nemožné, čeho u svých rodičů nespatriili... Proto probudme se ze sna, draží krajané! Upustme od způsobu stařodávného, kde na místo jeho je způsob novější lepší. Jistě že se nám hojně vyplatí. Či snad by toliko český rolník měl trvatí pořád při starém zvyku a o ničem nepřemýšleti i o nic nového se nepokušeti? Nikoliv. Ohledněmež se jen po českém průmyslu a obchodu, jak v posledních letech znamenitě se povznesl. Důkazem toho byly londýnská i pařížská výstava. Ba hanbiti by se musel český rolník, kdyby pozadu zůstával, anoť všecko ostatní ku předu kráčí, ba úprkem běží.“ (K r a t o c h v í l 1857).

Z K r a t o c h v í l o v a projevu je také víc než patrné, jakou cestou chtěla tato porevoluční rolnická společnost zavádět nové. Nikoliv cestou administrativního nařízení a náhlé radikální přeměny, ale cestou postupných nenásilných změn, převahou lepšího nového nad špatným starým, působením názorných příkladů a vzorů a prostřednictvím širokého školního a mimoškolního vzdělání, přesvědčováním o kvalitě nového, neboť tato generace nekladla rovnítko ani mezi novým a lepším, ani mezi starým a špatným. Je pravda, že mnozí až příliš věřili na všemohoucnost vzdělání, když v něm viděli jediný prostředek, jak by se

mohly zemědělské poměry zlepšit a jak by staré hospodaření bylo vystřídáno novým. Bylo tu nesporně třeba celé řady cest a prostředků a jejich souhrnného působení, aby špatné staré bylo funkčně překonáno a nahrazeno lepším novým.

ZÁVĚR

Konkrétní výsledky nebyly však nijak úměrné snahám a cílům nové rolnické generace, i když mohla se zadostiučiněním mnohokrát konstatovat, jak její příklad a úspěch dovedl působit a přesvědčovat i nejzarputilejší nepřátele novot, a i když s vnitřním uspokojením mohla prohlašovat, že počet pokrokových rolníků přece jen roste. Okamžité výsledky nebyly však rozhodující a dějinně závažné. Po té stránce daleko důležitější bylo, že se tu za nových společenských podmínek vytvořila pokroková skupina rolnictva jako aktivně hospodářsky, myšlenkově a sociálně politicky působící síla, jako rozvoje schopný zárodek příštího pokroku, že se tu ještě v období před politickým, hospodářským a kulturním rozmachem šedesátých let připravil profil „rolníka nového věku“, jak tento termín hrdě a důrazně razili ve své stejnojmenné hospodářské knižnici bratři L a m b l o v é.

Existence pokrokové skupiny rolnické z padesátých let 19. století je obecně historicky průkazným faktem o tom, jaké postavení zaujímá ve vertikálně, hierarchicky vybudované struktuře společnosti avantgardní elita a jakou dějinnou společenskou funkci má v procesu její diferenciaci a stratifikaci a v procesu celého hospodářského a myšlenkového vývoje. Mezi marxistickými historiky a sociology, domnívám se, není sporu o tom, že se nejen společnost sama dělí na třídy a vrstvy, ale že i jednotlivé třídy se dále vnitřně člení, stratifikují podle různých dělítek. Náš případ pokrokové zemědělské skupiny z poloviny minulého století přesvědčivě ukazuje, že se vnitřní diferenciaci rolnictva nedála jen podle velikosti pozemkového majetku a hospodářské síly, ale také podle kvality odborných znalostí a schopností a podle míry vlivu, který byla schopna vykonávat na své společenské okolí. Funkce novátorská a transformující, funkce vědomé a dělné opozice kvalitní menšiny byly v dané situaci nástupu kapitalismu volné soutěže v zemědělství činitelem dějinně vskutku tvůrčím a vyznačujícím cestu do nedaleké budoucnosti.

Boj o zemědělský pokrok pokrokové generace rolnictva v období po zrušení poddanství nebyl snadný. Bylo třeba zápasit na několika frontách, proti kapitalistickému velkostatku, proti jeho hospodářské a politické převaze, proti liberální politice státu, proti nedostatkům, nedůvěře, zaostalosti a neznalosti ve vlastních řadách. Srovnání s dneškem ukazuje, jak se tehdy zemědělský pokrok jen pomalu a přes překážky dostával kupředu, ale co však pro jeho uplatnění znamená cílevědomá činnost, opírající se o poznatky vědy a vymoženosti techniky.

Došlo dne 13. 1. 1966

Literatura

1. DRTINA, J.: O prospěšnosti hlubokého orání. = „Hospodářské noviny“, 1857 : 241. — 2. DÚRAS, A.: Slovíčko o hospodářských strojích i o stroji parním. = „Hospodářské noviny“, 1857 : 84. — 3. Hospodářské noviny, 1853, s. 317, 1857, s. 4 a 132, 1859, s. 73. — 4. CHITUSSI, J.: O společném zařízení hospodářských nástrojů. = „Hospodářské noviny“, 1859 : 74. — 5. JELÍNEK, J.: Další zprávy o mlátičím stroji

lomnickém. = „Hospodářské noviny“, 1858 : 149. — 6. KMONÍČEK, F.: O stavu selském. = „Hospodářské noviny“, 1854 : 227. — KODYM, F. S.: Přípisek k článku B. Bendy: Výhody mlátičích stroje i zapůjčování jeho. = „Hospodářské noviny“, 1859 : 37. — 8. KOPISTA, M.: O důležitosti stavu rolnického. Reč na valném shromáždění hospodářské jednoty kraje pardubického 13. ledna 1853. = „Týdenník pro polní, lesní a domácí hospodářství“, 1853 : 84. — 9. KRATOCHVÍL, V.: O mlátičích strojích pana Valenty. = „Hospodářské noviny“, 1854 : 98. — 10. KRATOCHVÍL, V.: O pískové vojtěšce a něco o hluboké orbě. = „Hospodářské noviny“, 1857 : 57. — 11. KROUSKÝ, J.: Čeho našemu rolnickému lidu především třeba. = „Hospodářské noviny“, 1854 : 257. — 12. MAREK, A.: O společném sobě napomáhání v hospodářství. = „Hospodářské noviny“, 1859 : 73. — 13. N. N.: Mlátičí stroj na zapůjčování. = „Hospodářské noviny“, 1859 : 5. — 14. ODSEDALEK, F.: Něco z našeho horského hospodaření. = „Hospodářské noviny“, 1858 : 211. — 15. PROKÚPEK, J. A.: Závěrek hospodářských úvah. = „Hospodářské noviny“, 1854 : 195. — 16. Registratura Vlasteneckohospodářské společnosti. Státní ústřední archiv, Praha, fond VHS, 1850-1860. — 17. SKOPALÍK, F.: O kvašení řepného lupení a skrajků. = „Hospodářské noviny“, 1857 : 153. — 18. SKOPALÍK, F.: O vedení hospodářských účtů. = „Hospodářské noviny“, 1858. — 19. STAMM, F.: Verhältnisse der Volks-, Land- und Forstwirtschaft des Königreiches Böhmen. Praha, 1856. — 20. Týdenník pro polní, lesní a domácí hospodářství, 1853 : 335. — 21. Týdenník pro polní, lesní a domácí hospodářství, později Hospodářské noviny, I-XI, 1850-1860. — 22. VETEŠNÍK, J.: Návrh, kterak by nejsnáze bylo potřebné hospodářské stroje do obce si opatřiti. = „Hospodářské noviny“, 1958 : 373. — 23. Wochenblatt der Land-, Forst- und Hauswirtschaft für den Bürger und Landmann, I-XI, 1850-1860.

Прогрессивное крестьянство со времен после отмены крепостничества

В длительном и сложном процессе внутренней структурной перестройки сельского хозяйства в период перехода от феодальных способов производства к капиталистическим, после отмены крепостничества в 1848 г., в Чехии важную роль играло немногочисленное, но активное и прогрессивное крестьянство. Оно происходило из более зажиточных слоев села, из различных производственных областей страны и делилось своим опытом в области нового сельского хозяйства на страницах Экономической газеты (Господаржске новины) с 1850 до 1860 гг. Вокруг органа пражского Национально-экономического общества его сгруппировал редактор, врач и популяризатор естественных наук Ф. С. Кодым.

Прогрессивную и разнородную в социальном отношении группу земледельцев объединяла борьба за лучшее и более эффективное сельское хозяйство, за новую агротехнику, социальное развитие и участие сельского населения в общественной и национальной жизни. Центром экономических стремлений к преобразованию сельского хозяйства явился интерес к новой пахотной технике, к более качественному удобрению и к производительным сельскохозяйственным машинам. Все это должно было явиться рычагом перехода от старой экстенсивной трехпольной системы хозяйствования к интенсивной системе чередующегося хозяйствования, которая вводит новые культуры, заботится о достаточности кормовой базы, а в области живогноводства — о более рациональном составе кормов и о правильном выращивании животных. Земледелец нового поколения должен был стать хорошим химиком и коммерсантом, расчетливым и стремящимся к максимальным урожаям на качественно обрабатываемой земле.

Однако борьба прогрессивного поколения крестьян за новое сельское хозяйство была нелегкой. Оно должно было бороться с существующим экономическим и политическим превосходством капиталистического крупного хозяйства, бороться с устаревшими традиционными способами производства и мышления в самой сельской среде. Важным в этом развитии было то, что это элитное меньшинство сельского населения проявило смелость хозяйственного эксперимента и смелость борьбы со старым и ненужным. Существование этого поколения доказывает, каково социальное значение специально квалифицированной группы, если она опирается на научный и технический прогресс.

The Progressive Generation of Farmers from the Period after the Abolition of Serfdom

In the long-lasting and complicated process of internal structural change of agriculture in the period of the passage from feudal production methods to the capitalist system, after the abolition of serfdom in 1848, a numerically not very great but

active and progressive generation of farmers played a significant role in Bohemia. This group originated from the wealthier classes of the village population, from various production regions of the country, and published its experiences with new farming methods in the paper *Hospodářské noviny* (Economics News) in the years 1850—1860. It was assembled around the organ of the Prague Patriotic-Economic Society by its editor, the physician and propagator of natural science F. S. K o d y m.

The socially heterogenous progressive group of farmers was united by the strife for better and more efficient agriculture, for new technical procedures, for social advance, and for strengthening the role of peasantry in the social and national life. The centre of economic endeavour for changes in agriculture was the interest in new tilling methods, in better manuring and in agricultural machinery. All this was supposed to induce the change from the old extensive triennial rotation of crops to the intense system of alternative farming, which introduces new crops, cares for a sufficient fodder basis, for a more efficient composition of the fodder in animal production, and for appropriate breeding methods. The farmer of the new period had to be a good chemist and businessman, calculating and endeavouring to attain the highest yields from a better treated soil.

The struggle of the progressive generation of farmers for new agriculture, however, was not easy. They had to fight against the existing economic and political predominance of capitalist large estates and against obsolete traditional ways of production and thinking in their own surroundings. From the viewpoint of development it was important that this outstanding minority of peasantry did not hesitate to undertake economic experiments and to fight against old and unsatisfactory traditions. The existence of this group proves the social significance of qualified specialists based upon scientific and technical advance.

Adresa autora:

Doc. dr. František K u t n a r, Filosofická fakulta KU, katedra československých dějin, Praha 1, St. Město, nám. Krasnoarmějců 2
